

Siroj HAMRAYEV,
Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
E-mail: sirojbek84@mail.ru

F.f.d., professor J.Ramatov taqrizi asosida

MAMLAKATIMIZNING HOZIRGI DAVRDAGI YANGILANISHI JARAYONIDA MULKDORLIK TAMOYILLARINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Аннотация

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida mulkdorlik tamoyillarining rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususiy mulkni huquqiy jihatdan himoyalash, xususiy sektorni rivojlantirish uchun yaratilayotgan qulay shart-sharoitlar, ijtimoiy ongda xususiy mulkchilik madaniyatini shakllantirish, moliyaviy infratuzilmani qo'llab-quvvatlash kabi ustuvor yo'nalishlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Mulkdorlik, tadbirkorlik, ijtimoiy-iqtisodiy mexanizm, taraqqiyot, strategiya, ishbilarmonlik, inson, sarmoya, iste'mol.

PRIORITY AREAS FOR DEVELOPING OWNERSHIP PRINCIPLES IN THE CURRENT PROCESS OF RENEWAL OF OUR COUNTRY

Annotation

This article focuses on the development of ownership principles in the process of reforms being implemented in the Republic of Uzbekistan. Priority areas such as legal protection of private property, creation of favorable conditions for the development of the private sector, formation of a culture of private ownership in social consciousness, support for financial infrastructure are highlighted.

Key words: Ownership, entrepreneurship, socio-economic mechanism, development, strategy, business acumen, person, investment, consumption.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРИНЦИПОВ СОБСТВЕННОСТИ В ТЕКУЩЕМ ПРОЦЕССЕ ОБНОВЛЕНИЯ НАШЕЙ СТРАНЫ

Аннотация

В статье рассматривается развитие принципов собственности в процессе реформ, проводимых в Республике Узбекистан. Выделены такие приоритетные направления, как правовая защита частной собственности, создание благоприятных условий для развития частного сектора, формирование культуры частной собственности в общественном сознании, поддержка финансовой инфраструктуры.

Ключевые слова: Собственность, предпринимательство, социально-экономический механизм, развитие, стратегия, деловая хватка, человек, инвестиции, потребление.

Kirish. Jahon xalqlari va zamonaviy ilg'or mamlakatlar iqtisodiyotining natijadorligini, harakatchanligi va dinamikligini ta'minlash, sohani rivojlantirishda tadbirkorlikning o'ziga xos o'rni borligi allaqochoch isbotlangan. U bugungi taraqqiyotgan mamlakatlar hayotining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi va bizning yurtimiz iqtisodiyoti uchun ham eng muhim omillardan biri sifatida o'z samaradorligini ko'rsatmoqda. Shuning uchun ham, aynan hozirgi davrda mamlakatimizda bu masalaga katta e'tibor berilayotgani aslo bejiz emas. Bu borada mamlakatimizdagi tadbirkorlik sohasiga oid ba'zi raqamlar va dalillarni keltirishning o'ziyoq ushbu fikrni yaqqol isbotlaydi. Mamlakatimizda 2023-yilning 1-oktabr holatiga faoliyat yuritayotgan xususiy korxona va firmalar soni 418,7 mingtani tashkil etdi. Xususan, bu ko'rsatkich Toshkent viloyatida 38876 ta, Samarqand viloyatida 37680 ta, Farg'ona viloyatida 36359 tani tashkil qilmoqda. Tadbirkorlik subyektlarining soni har 1000 aholiga 14,1 birlikni tashkil qilmoqda. Bu ko'rsatkich Samarqand viloyatida 11,8 birlik, Toshkent viloyatida 15,2 birlik, Farg'ona 11,9 birlikni tashkil qilmoqda. 2023- yil yanvar-sentabrda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishining umumiy hajmida kichik tadbirkorlikning ulushi 25,9 foizni tashkil etdi.

Bularning barchasi muhtaram Prezidentimizning ushbu sohaga alohida e'tibori qaratilgani, bu jabhada islohotlarning aniq-tiniq strategiyasi amalga oshirilayotgani bilan izohlanadi. Xususan, bundan ikki yil oldin nihoyatda yaxshi bir tajriba – Tadbirkorlar kuni arafasida Prezidentimizni sohaning eng ilg'or vakillari bilan ochiq muloqot shaklidagi uchrashuvlari, ya'ni to'planib qolgan masalalarga birgalikda yechim topish amaliyoti yo'lga qo'yilgani va ushbu an'ana davom ettirilayotgani buning yaqqol dalilidir.

Mamlakatimiz ishbilarmon doiralari vakillari bo'lgan tadbirkorlik subyektlari uchun 2023 yil alohida ahamiyatga ega yillardan biri sifatida esda qolarli bo'ldi. Xususan, 18 avgust kuni Toshkent shahridagi "Tashkent City Congress Hall" xalqaro kongress markazida O'zbekiston tarixida uchinchi marta O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan «ochiq muloqot» tadbiri bo'lib o'tdi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mazkur "ochiq muloqot"da belgilangan vazifalarni amalga oshirish yuzasidan davlat rahbarining 292-sonli qarori qabul qilindi va ushbu hujjat bilan 42 ta banddan iborat «yo'l xaritasi» tasdiqlandi. Unda tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha 57 ta tashabbus ilgari surilgan. Qaror bilan 5 ta yo'nalish bo'yicha "yo'l xaritasi" tasdiqlandi va unga asosan 11 ta qonun, 15 ta Prezident qarori, bitta Prezident farmoni, 10 ta Vazirlar Mahkamasi qarori, 10 ta amaliy chora-tadbir, 3 ta chora-tadbir rejasi hamda 1 ta Shaharsozlik normalari va qoidalar qabul qilinishi belgilandi. Biroq, bu sohada olimlar va mutaxassislarining diqqatini tortayotgan va dunyoning qariyb barcha mamlakatlariga xos bir qator muammolar, ya'ni, mulkdorlik va tadbirkorlik subyektlarining barqaror faoliyatini ta'minlash maqsadida davlatning strategik siyosati to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lishi, tijorat faoliyati bilan shug'ullanuvchilar o'rtasida monopolistik tendentsiyalar yuzaga kelish holatlariga barham berish, bu sohada adolatsiz raqobatning oldini olish va korrupsiya holatlarini bartaraf etish kabilar bilan bog'liq masalalar dolzarb ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Ayni paytda, mulkdorlik va tadbirkorlik subyektlarining kapital qo'yilmalari, moliyasi, soliqlari va kreditlari bilan bog'liq murakkab me'yoriy hujjatlarning mavjudligi, texnik va axborot bazasining past darajasi, ichki bozorning yetarli darajada

himoyalanganligi, bozor infratuzilmasi zamonaviy texnologiyalarga ega emasligi, qonunchilik bazasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, amaldagi qonunchilikda qator kamchiliklar mavjudligi, bu boradagi qonun hujjatlarining yetarli darajada yoritilmaganligi bilan bog'liq ba'zi muammolar saqlanib qolmoqda.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, mavzuning dolzarbligi bozor iqtisodiyotining qonuniy talablari va mavjud kamchiliklarning mavjudligini o'rganish bilan bog'liq, albatta.

Bugungi kunda, Yangi O'zbekistonni rivojlantirish sharoitida, iqtisodiyot tizimini yo'naltirish, tartibga solish, tartibga solish siyosatini olib borayotgan hukumatimiz tomonidan mulkdorlik va tadbirkorlikni shakllantirish va rivojlantirish bilan bog'liq ko'plab ko'p yo'nalishli va tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ma'lumki, istiqloqlarning ilk davridayoq mamlakatimizda milliy taraqqiyotimizning manfaatlariga mos tamoyillar asosida milliy qadriyatlarga tayanish va shu omillarga alohida e'tibor qaratish ustuvor vazifa sifatida belgilandi. Shu bois, mustaqillik yillarida buyuk allomalarimizning butun jahonda hayrat bilan o'rganilayotgan merosini tiklash hayotiy ehtiyojga aylandi. Ayniqsa, Imom Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burxoniddin Marg'inoniy, Xoja Buhouddin Naqshband, Xoja Ahmad Yassaviy, Al-Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Az-Zamaxshariy, Bobur, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Qodiriy, Fitrat, Cho'lpon va boshqa ko'plab buyuk siymolarimiz ilmiy-adabiy merosini o'rganish mamlakatimizda barpo etilayotgan fuqarolik jamiyatining milliy-ma'naviy negizlarini tashkil etmoqda. Afsuski, sobiq ittifoq davrida jamiyatni sun'iy tarzda turli sinflarga ajratib, xususiy mulkni yo'qotish g'oyasi amaliyotga tatbiq etildi. Mustabid jamiyatning siyosiy va mafkuraviy maqsadlariga xizmat qilgan bu g'oya avvalo jamiyat a'zolarini mulkdan begonalashtirdi, qolaversa mulk egalari esa zararli qatlam sifatida qarashni shakllantirdi, uchinchidan, hayotda mulkdan begonalashish tuyg'usini shakllantirib, "Mulk hammaniki, ayni paytda hech kimmiki" degan aqida odamlar ongiga singdirildi. Bu esa o'z navbatida, mulkning egasi yo'q bo'lishiga, mulkdorlar yo'qotilishiga, o'rta sinf shakllanmasligiga olib keldi va oqibatda odamlarda mulkka nisbatan egalik hissini barham toptirdi. Faqatgina mamlakatimizning mustaqillikka erishishi ushbu yo'nalishlarda muhim burilish imkonini berdi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur jarayonning nafaqat milliy, balki umuminsoniy jihatlari, butun jahon xalqlariga xos xususiyatlari ham bor, albatta. Bu jihatdan, alohida ta'kidlash joizki, butun insoniyat XXI asrga qadam qo'yar ekan tabiat va jamiyat bilan bog'liq o'nlab global muammolarga duch keldi. Albatta bular birdan paydo bo'lgan muammolar emas edi. O'tgan asr ikkinchi yarimlaridan boshlab jahonda ro'y bergan voqealar, hayotga, turmushga sof ratsionalistik yondashuvning avjlanib boraverishi, ayniqsa iqtisodiy foyda olish va boylik orttirishni muttasil rag'batlantirib turuvchi tamoyillarni kuchaytirdi.

Taraqqiyot va yuksak rivojlanishga erishgan davlatlar tajribasiga ko'ra, ushbu yo'nalishdagi qonuniyat shundan iboratki, istiqbolga erishgan har bir xalq o'z oldiga ulug' va istiqbol maqsadlarini qo'yadi hamda uni amalga oshirish salohiyatlari bilan jahon hamjamiyatiga kirib keladi va undan o'ziga xos o'rin egallaydi. Ayni paytda, bunday rivojlanish jarayonlarini bosib o'tish mustaqillik yo'lini tanlagan barcha xalqlarga xos jarayon bo'lib hisoblanadi. Bugungi kunda bu boradagi o'zgarishlar va yangilanishlar tayanadigan asosiy paradigmalarda o'zining yaqqol ifodasini topgan. Ayni paytda bu jamiyatimiz rivojida yangi davr tamoyillari ustuvor bo'layotganini isbotlaydi.

Zamonaviy tadbirkorlarga xos ma'naviy yetuklikning shartlaridan biri insoniy sifatlarining uyg'unligi masalasidir. Kishining ichki va tashqi dunyosi, sog'lom fikr va oqilona so'zi bilan amaliy faoliyati, tili bilan dili birday bo'lishi yetuklik mezonini va shart-sharoitidir. Bunday uyg'unlikka erishgan odam baxtiyor bo'ladi. Har bir shaxsni ilk yoshligidan boshlab mantiqiy fikrlashga o'rgatish hayot talabidir. Xo'sh, bu jihatdan, "tadbirkor ma'naviyati" nima o'zi? Uning mohiyati va namoyon bo'lish xususiyatlari nimlarga bog'lik? Tadbirkorlarga xos bu tushunchaning qanday jihatlarga diqqat qilish kerak. Mazkur savollar va ularning javoblari mavzuning mazmun-mohiyatini hamda uning tadbirkorlik uchun ahamiyatini aks ettiradi, albatta.

Hozirgi davrda mavjud bo'lgan ijtimoiy-falsafiy fanlarda yurtimizda amalga tatbiq etilgan qonun ustivorligi tamoyili tadbirkorlarning huquqiy ongini yuksaltirish, tashabbuskorlik va tadbirkorlik xususiyatlarini jonlantirishda katta rol o'ynadi. Shu kabi, bevosita davlat nazorati ostida amalga oshirilgan kuchli ijtimoiy siyosat mamlakatimiz tadbirkorlarida og'ir ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlardan ahillik, bahamjihatlik bilan chiqib keta olish, bu borada davlat va jamiyat birdamligining mohiyatini chuqur anglagan holda harakat qilish madaniyatini shakllantirdi.

Ta'kidlash kerakki, respublikani rivojlantirishning konseptual dasturi asosida amalga tatbiq etilgan islohotlar natijasida mamlakatimizda tadbirkorlar huquq va erkinliklarini ta'minlash kafolatlarini bera oladigan moddiy va ma'naviy asoslar yaratildi. Bu borada mustaqillikni chuqur anglash sodir bo'lmoqda. Ayni paytda bu, bugungi O'zbekiston bundan 30 yil ilgari O'zbekiston emasligi, uning xalqi, tadbirkorlari, iqtisodiyoti, siyosiy, huquqiy munosabatlari, ijtimoiy hayoti, madaniyati, ma'naviyati o'tgan asr oxirlaridan keskin farq qilishini anglatadi.

Bu borada birgina Prezidentning tadbirkorlarga yordam ko'rsatishda davlat xizmatlarining ta'sirini yanada oshirishga doir qarorining o'ziyoq hozirgi yangi davr ruhini va ma'no-mazmunini anglatuvchi yorqin misol bo'la oladi. Unda belgilanganidek, Davlat xizmatlari markazlari tomonidan faoliyati to'xtagan takilotlar ruxsatnomalari bekor qilangani fikrimizni tasdiqlaydi.

Globallashuv jarayonida mafkuraviy kurash o'zining yuqori nuqtasiga chiqayotgan bugungi kunda, turli ma'naviy ta'sirlar avvalo, tadbirkorlarning ongini zaharlash va ularni o'z manfaatlariga yo'lida foydalanish oqibatlariga bizga shuni yana bir bor isbotlamodaki, avvalo mana shu qatlam orasida milliy g'oya targ'botini keng ko'lamda yoyish, uning mohiyatini ochib berishga xizmat qiladigan turli ma'rifiy tadbirlar, debatlar, ta'lim tizimi va xilma-xil targ'ibot texnologiyalaridan foydalanish kutilgan natijalarni berishi mumkin.

Tahlil va natijalar. O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'proq yordam berish maqsadida mavjud sanoat zonalarini bilan bog'liq tashabbuslarni amalga oshirish jadallashtiriladi, tegishli tarmoqlarda bunday zonalar soni va ko'lami kengaytiriladi. Moliyaviy qo'llab-quvvatlashni ko'paytirish, logistika infratuzilmasini takomillashtirish va davlat xizmatlaridan arzon foydalanishni ta'minlash orqali startap kompaniyalarning raqobatbardosh yetakchi biznes tashkilotlariga aylanishi ta'minlanadi. Ushbu oddiy imtiyozlar va arzon echimlarni ko'proq sanoat zonalarida tarqatish orqali O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlikning rivojlanishi tezlashadi.

Ushbu rivojlanishning barqarorligini ta'minlash uchun O'zbekiston korxonalari uchun ilg'or tajribaga asoslangan sifatli biznesni o'qitish, mulkdorlik va tadbirkorlik sub'yektlarining ehtiyojlariga mos ravishda kasb-hunar ta'limi tizimini tashkil etish, shuningdek, ilmiy-texnikaviy rivojlanishni ta'minlash yo'lga qo'yiladi. Yangi biznes-inkubatorlar startaplarga biznes ehtiyojlariga ko'ra konsalting xizmatlarini ko'rsatish uchun yaratiladi (menejment bo'yicha treningdan tortib investorlarga kirish uchun tarmoq bo'yicha treninglargacha). Bu bilan O'zbekistonning innovatsion startaplari professional boshqaruv tufayli yuqori darajaga chiqadi. Xuddi shu maqsadda mulkdorlik va tadbirkorlik birlashmalari ushbu yo'nalishda amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlarni diqqat bilan kuzatib boradi, ularning samaradorligi va tegishli tashabbuslarini, keltiradigan foydalarini aniqlaydi, to'siqlar mavjud bo'lsa, ularni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqadi.

Qayd etilgan innovatsion tashabbuslar oliy o'quv yurtlari va texnik kasb-hunar ta'limi muassasalari uchun takrorlanadi. Texnik kasb-hunar ta'limi muassasalarida yosh avlod va ish bilan band bo'lgan shaxslarni o'qitish natijasida O'zbekistonda mulkdorlik va tadbirkorlik tafakkurining rivojlanishi ta'minlanadi. Mulkdorlik va tadbirkorlik kontseptsiasini universitetlarning ta'lim dasturlariga (o'quv rejalari) kiritish orqali O'zbekistonda tadbirkorlik ruhini yanada mustahkamlash uchun shart-sharoit yaratiladi, ta'lim muassasalarini tamomlagan iqtidorli talabalarning o'zlari egallab turgan tarmoqlarida o'z bizneslarini boshlashlari rag'batlantiriladi. Bu borada tegishli davlat

muassasalari va ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik yo'lga qo'yilib, amaliy fanlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Xulosa va takliflar. Natijada O'zbekiston mulkdorlik va tadbirkorlik sohasida qulay raqobat muhiti, davlat-xususiy sheriklikning yangi bosqichi, yuqori malakali kadrlar salohiyati va doimiy rivojlanayotgan noneft sektoriga ega davlatga aylanadi.

Shu nuqtai nazardan, kichik va o'rta korxonalar mamlakat iqtisodiy rivojlanishi va raqobatbardosh tovar va xizmatlarning yetakchi kuchiga aylanadi, ishlab chiqarish korxonalari hisobiga mamlakatning asosiy iste'mol tovarlari bo'yicha importga qaramligini minimallashtiradi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2024. – B. 56.
2. «O'zbekiston Respublikasida mulkchilik to'g'risida» O'zbekiston Respublikasining Qonuni. - Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son; 25.10.2023 y., 03/23/871/0797-son); - <https://lex.uz>.
3. Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida O'RQ-328-son O'zbekiston respublikasi qonuni. -<https://lex.uz>.
4. "Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyati kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni // <https://lex.uz/docs/1101278>.
5. "Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini buzadigan xatti-harakatlar va qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi qonuni. <https://lex.uz/docs/116757>.
6. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. –Toshkent: O'zbekiston NMIU, 2010.
7. «Har bir oila-tadbirkor» dasturini amalga oshirish to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 iyundagi PQ-3777 sonli qarori. <https://lex.uz/docs/3772869>.
8. "Tadbirkorlik faoliyati va o'zini o'zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.06.2020 y. PQ-4742-son Qarori. - <https://lex.uz>.